

Dr. sc. Desimir Bošković*
Dr. sc. Mladen Vukčević**

MEĐUNARODNA EKONOMSKA STRATEGIJA U FUNKCIJI EKONOMSKOG RAZVOJA ZEMALJA U TRANZICIJI I GLOBALIZACIJA U EKONOMIJI

Zemlje u tranziciji, odnosno bivše socijalističke zemlje, imaju izražen interes za razvijanje različitih oblika bilateralne i multilateralne suradnje u Europi, na Balkanu, kao i na Mediteranu. Regionalna suradnja danas predstavlja važan oblik integracijskih procesa u Europi. Obuhvaća brojne oblike multilateralnog povezivanja zemalja, kao što su Radna zajednica Alpe Adria, Radna zajednica podunavskih regija, Centralnoeuropska inicijativa (ranije Heksagonala), Mitteleuropa, Europaregija, Nordijski savjet, Regio Basiliensis, Višegradska grupa (Poljska, češka, Slovačka, Mađarska), Baltička suradnja, Crnomorska suradnja, Suradnja u jugoistočnoj Europi i Pakt stabilnosti*

No, regionalna ekonomska i politička suradnja nije dostatna za brži razvoj zemalja u tranziciji. Nužna je međunarodna ekonomska suradnja, uz ekonomsku i socijalnu podršku razvijenog svijeta i važnijih integracija. Teoretičari Zapada smatraju da je "tajna uspjeha" određene zemlje u smišljenoj i dobro vođenoj razvojnoj strategiji. Osim ekonomske strategije za razvitak zemlje važna je uporaba pravilne makroekonomske politike te reguliranja instrumentata realizacije ekonomskih ciljeva i učinkovito upravljanje raspoloživim resursima.

Da bi se ostvarili dugoročno utvrđeni ciljevi razvoja zemlje, nužno je primijeniti jednu ili više međunarodnih ekonomskih strategija. Njihovu teorijsku podlogu treba tražiti u teoriji međunarodne razmjene, u

*viši znanstveni suradnik

**Institut za poljoprivredu i turizam Poreč

UDK 339.7

Pregladni članak

teoriji specijalizacije kao njezinom segmentu, te u teoriji međunarodnog ekonomskog razvoja. Stoga autori navode najvažnije strategije u funkciji ekonomskog razvoja te njihovu praktičnu primjenu i ostvarene rezultate u pojedinim zemljama svijeta.

KLJUČNE RIJEČI:

međunarodne ekonomske strategije, razvoj malih zemalja, globalizacija, tranzicija, 21. stoljeće.

I. PROBLEMATIKA SURADNJE S EUROPSKOM UNIJOM, S POSEBNIM OSVRTOM NA ZEMLJE U TRANZICIJI, CENTRALNE I JUGOISTOČNE EUROPE

Za zemlje u tranziciji, a time i druge, kao balkanske i jugoistočnoeuropske zemlje, suradnja sa svijetom, a posebno s razvijenim zemljama, kakve su SAD, Europska unija i druge članice OECD-a, neophodna je a ne samo korisna. No, u odnosu prema drugim dijelovima Europe, integracijski procesi u jugoistočnoj Europi značajno zaostaju. Neposredni uzrok tomu bila je jugoslavenska kriza, koja je potresla sve zemlje regije, poremetila razvoj njihovih međusobnih odnosa i usporila napredak "regionalne suradnje".¹

Potpisivanje Daytonskog sporazuma krajem 1995. godine mijenja negativnu situaciju, te pokreće pozitivne inicijative, kao što su Treća (Sofija 1996.) i četvrta (Sofija 1997.) ministarska konferencija balkanskih zemalja, te Prvi samit zemalja jugoistočne Europe (Krit, novembra 1997.)² Sjedinjene Države i Europska unija pokreću Inicijativu za suradnju u jugoistočnoj Europi 1996. godine, odnosno Regionalnu inicijativu i tzv. "regionalni pristup" prostoru bivše Jugoslavije koja obuhvaća 12 zemalja. Također i u području Dunava djeluje Radna zajednica podunavskih regija. Ona je osnovana 1991. godine, po uzoru na Radnu zajednicu Alpe-Adria.

Regionalna suradnja danas predstavlja važan oblik integracijskih procesa u Europi. Obuhvaća

¹ Predrag Simić: Regionalna suradnja u jugoistočnoj Europi, savjetovanje, "Crna Gora i savremena diplomacija" udruženje za istraživanje spoljne politike Kotor, Kotor, 1988., str. 37.

brojne oblike multilateralnog povezivanja, kao što su Radna zajednica Alpe-Adria, Radna zajednica podunavskih regija, Centralnoeuropska inicijativa (ranije Heksagonala), Mitteleurope, Euroregija, Nordijski savjet, Regio Basiliensis, Višegradska grupa (Poljska, čehoslovačka, Mađarska), Baltička suradnja, Crnomorska suradnja i druge.

Regionalne integracije imaju velik ekonomski i politički značaj što najbolje pokazuje Europska unija. S druge strane, regionalno povezivanje nerazvijenih zemalja (srednja, istočna i jugoistočna Europa), koje se više ili manje sve nalaze u tranziciji, predstavlja vjerojatno najznačajniji oblik njihovog povezivanja s Unijom, kao i stvaranje tzv. ekonomije obujma, a time i zaštite od snažnijih ekonomskih i političkih partnera u Europi. Reklo bi se da je regionalno povezivanje² predigra za te zemlje gdje usklađuju svoje međusobne odnose i interese za kasniji ulazak u Europsku uniju. Uostalom, iza triju grupacija (Višegradske, Baltičke i Crnomorske) stoje moćne zemlje kao sponzori. To su Italija, Njemačka, skandinavske zemlje i Sjedinjene Američke Države.

Jugoistočna Europa, u usporedbi s Europskom unijom, izrazito je nerazvijena i siromašna. Podaci UNCTAD-a za 1995. govore da je Unija imala prosječan dohodak "per capita" 16.972 USD, a SAD 18.000 USD, dok je SRJ zabilježila samo 1.531 USD. U novoj knjizi "Southeast European Factbook and Survey" (EUAMEP, Athens, 1996.) istaknuto je da su godine 1995. imale : Bugarska 1.620 USD, Hrvatska 3.650 USD, Mađarska 3.840 USD, Rumunjska 1.355 USD, Makedonija 1.919 USD. Dakle, osim Albanije (713 USD po glavi stanovnika) i Rumunjske, sve druge zemlje imale su viši prosjek dohotka po glavi stanovnika od SR Jugoslavije.³ Grčka je polovicom sedamdesetih bila siromašnija od SFRJ, a negdje oko 1982. izjednačena sa SFRJ, gledano po dohotku "per capita". No, danas Grčka ima sedam puta veći dohodak po glavi stanovnika od SRJ (1995. = 10.645 USD, 1997. = 12.660 USD). Ne raspolaže se sa podacima za Bosnu i Hercegovinu, dok Turska, koja

² Predrag Simić to regionalno povezivanje naziva "čekaonicom" (Ibidem, str. 40.)

³ Neslužbeni podaci OECD-a i EU govore da su 1987. ostvareni dohoci "per capita": Europska unija 19.230 USD, SAD 21.660, najveći je ostvaren u Luksemburgu (23.860 USD) unutar Unije, a najmanji u Portugalu (8.910 USD). Slovenija je ostvarila 9.990 USD, Hrvatska 4.930, SRJ 3.030, Crna Gora 4.000 USD.

pod svaku cijenu želi ući u Europsku uniju, bilježi 1995. godine 2.685 USD po glavi stanovnika. No, osim gradova na Egeju i Carigrada, ona je nerazvijena i zaostala zemlja, posebice Anadolija i uopće unutrašnjost Turske. Međutim, činjenica je da je otvorena stranom kapitalu, te da direktne strane investicije tijekom devedesetih godina iznose 2-3 milijarde USD godišnje. Zemlje bivše SFRJ nemaju godišnje niti 0,8 milijarde USD direktnih stranih ulaganja, već se u njima osnivaju samo skromna mješovita društva i strana poduzeća i domaće firme sa malim kapitalom.

Međutim, danas kada su mjere embarga međunarodne zajednice prošlost,⁴ Srbija i Crna Gora imaju brži rast, posebice ova zadnja. No, one se moraju daleko više otvoriti ulasku stranog kapitala i sl. Uostalom, to se očekuje i od Slovenije i Hrvatske, koje su znatno razvijenije te više okrenute Europskoj uniji i SAD-u, odnosno euro-atlantskim integracijskim procesima

2. MEĐUNARODNA ROBNA RAZMJENA ZEMALJA JUGOISTOČNE EUROPE ZADNJIH GODINA

Republike bivše SFRJ vode, poput zemalja Središnje Europe, strategiju ubrzanog približavanja Europskoj uniji. U politici, a naročito u ekonomiji, intenzivnije se približavaju Europi nego SRJ. To pokazuje i sljedeća tabela koja daje prikaz učešća izvoza i uvoza robe zemalja jugoistočne Europe s Njemačkom, Italijom i Rusijom tijekom 1996. godine

Ekonomske je stanje jugoistočne Europe pesimistično devedesetih godina, uz ekonomsku krizu, recesiju i lutanja u tranziciji i procesima nedoručene privatizacije ("legalizirana pljačka") i prestrukturiranja privrede. Politička je i vojna situacija katastrofalna, a ljudska prava pojedinaca, nacionalnih manjina i grupa skoro u potpunosti zanemarena. Sve su to posljedice ratnog stanja koje je na teritoriju SFRJ buktalo od 1991-1995. Izdvajanje bivših republika u samostalne države/ poticalo je rat, naoružavanje te nacionalizme, borbu za apsolutnu vlast, a u privredi legalizaciju pljačke i dovođenje radničke klase na prosjački štap. Sve su republike bivše SFRJ ogromno izgubile raspadom SFRJ i ratnim rješavanjem političko-ekonomske krize mada se već danas može konstatirati da je najbolje prošla Slovenija, a najgore

⁴ Dana 2. listopada 1996. Ujedinjene nacije su u potpunosti ukinule mjere embarga prema SRJ, odnosno Srbiji i Crnoj Gori.

Bosna i Hercegovina u kojoj je najduže trajalo ratno stanje, a 2/3 gospodarstva je uništeno.

Njemačka na Hrvatsku, Sloveniju i Mađarsku. Rusija kao slavenska i pravoslavna država utječe na

TRGOVINA BALKANSKIH ZEMALJA 1996. GODINE S NJEMAČKOM, ITALIJOM I RUSIJOM (STRUKTURA U POSTOTCIMA, S OMJEROM IZVOZA I UVOZA)

Tablica 1.

Red.br.	Zemlja (država) na Balkanu (jugoist. Eur.)	Udio izvoza i uvoza u ukupnoj vanjskoj trgovini		
		Njemačka	Italija	Rusija
1.	Slovenija	30,6 : 21,7	13,3 : 16,9	3,6 : 2,2
2.	Hrvatska	18,6 : 20,6	21,0 : 18,2	2,9 : 2,7
3.	Bosna i Hercegovina	15,7 : 12,9	26,9 : 12,2	- : 1,4
4.	Jugoslavija (SRJ)	7,9 : 12,8	9,8 : 10,5	8,55 : 5,0
5.	Albanija	6,1 : 4,6	51,5 : 37,9	- -
6.	Makedonija	18,7 : 14,7	4,5 : 8,7	3,4 : 7,5
7.	Rumunjska	18,4 : 17,6	17,1 : 1,3	2,0 : 12,5
8.	Bugarska	9,1 : 10,7	9,6 : 5,9	9,4 : 37,2
9.	Grčka	18,6 : 14,6	14 : 19,4	1,9 : 4,0
10.	Turska	22,6 : 18,0	7,5 : 10,6	5,6 : 4,0

Izvor : Vladimir Gligorov : Trade in the Balkans, Conference South-East after NATO And EU enlargement : Towards Inclusive Security Structures ?, WEU Institute for Security Studies, Paris, 1997., str. 3.

U rat na tlu bivše SFRJ umiješale su se SAD i UN, dok je Europska unija pokazala potpunu političku i vojnu nemoć da riješi vrlo zapleteno državno, nacionalno i političko stanje južnoslavenskih zemalja. Hrvatska je imala mješovito ratno-mirmodopsko stanje i to od 1991-1996. Ona danas čak i formalno ne želi sudjelovati u bilo kakvim južnoslavenskim ili balkanskim savezima ili integracijama (izmjena amandmana u Ustavu RH koji to izričito zabranjuje).

Južni Balkan u mnogome se razlikuje od zapadnog. Kosovo, Makedonija, Albanija, Cipar i Grčka (Epir) žarišta su latentnih nacionalnih i državnih (vojnih) sukoba. Prisutnost NATO jedinica na Balkanu to i potvrđuje. S druge strane, ekonomska je situacija u mnogim državama zabrinjavajuća i prijeteći krahom što se i pokazalo u Albaniji. Široke mase u potpunosti su nezadovoljne vlastitim režimima, razočarane i uplašene te bez perspektive. Poradi svega toga, SAD i Europska unija naročito, trebaju poduzeti konkretne mjere i aktivnosti na saniranju ekonomsko-socijalnog stanja u jugoistočnoj Europi te istu uključiti u svoje razvojne programe i sl.

Očito je da, uz SAD i Europsku uniju, Italija, Njemačka i Rusija imaju velik utjecaj na balkanske države. SAD su utjecajne na Sloveniju, Hrvatsku, donekle na Srbiju i Crnu Goru, a naročito na Grčku, Cipar i Tursku. Italija ima velik utpliv na Albaniju, a

Jugoslaviju, Rumunjsku, Bugarsku i Grčku. Sve se to odražava i na vanjsku trgovinu tih zemalja, što se vidi iz prethodnih postotaka udjela izvoza i uvoza glavnih partnera : Njemačke, Italije i Rusije. Stoga se može konstatirati da je zavisnost vanjske trgovine u izravnoj svezi s političkim utplivom.

Slovenija najviše trguje s Njemačkom, posebno u izvozu. Intenzivno radi na svom ulasku u Europsku uniju mada joj izvjesne prepreke postavljaju njezine susjedne države - Italija i Austrija. To su pitanja nacionalnih manjina, vlasništva optantske imovine, kupovanje nekretnina za strane rezidente, posebno iz Europske unije i sl. Izvoz Slovenije u Njemačku iznosi 31%, dok uvoz robe iznosi 22% iz te zemlje. S Italijom Slovenija trguje mnogo manje, a s Rusijom minimalno.

Uostalom, Slovenija je, uz Poljsku, Mađarsku, Estoniju, Češku i Cipar, kandidat za ulazak u Uniju u prvom krugu pregovora (do kraja 2006.). Dakle, uz Hrvatsku, to je jedina zemlja, za sada, iz bivše SFRJ koja je kandidat za ulazak u Uniju mada joj u zadnje vrijeme izgledi nisu ružičasti. Pitanje je ljudskih prava velika prepreka za ulazak u europske integracije, skoro za sve zemlje istočne i jugoistočne Europe. Visoku zavisnost vanjske trgovine o Njemačkoj imaju još Hrvatska, Makedonija, Rumunjska pa i Grčka, a napose Turska.

Visok stupanj zavisnosti svoje vanjske trgovine o Italiji imaju: Hrvatska i Bosna i Hercegovina, a također i Rumunjska i Grčka. Za Albaniju se može konstatirati da je Italija prvi i skoro jedini vanjskotrgovinski partner. Samo u izvozu ona sudjeluje sa preko 50%, dok u uvozu robe sudjeluje s manje od 40%. Jugoslavija s Italijom trguje relativno malo, daleko manje nego bivša SFRJ kojoj je Italija, uz Njemačku i SSSR, bila jedan od najvažnijih vanjskotrgovinskih partnera. Ne samo Srbija, nego još više Crna Gora, imaju nisku robnu razmjenu s Italijom nakon 1991. godine što je posljedica političkih odnosa.

S Rusijom najviše trguje Bugarska, naročito u uvozu robe. Makedonija je također zavisna o uvozu robe iz Rusije, a posebice Rumunjska. Jugoslavija ima znatno nižu zavisnost vanjskotrgovinske razmjene s Rusijom nego s Italijom, posebno u uvozu robe. Uostalom, nakon raspada SSSR-a 1990. godine, Rusija je naglo osiromašila pa pripada državama s najnižim standardom i dohotkom "per capita" na istoku. No, Albanija ipak drži u tome neslavni rekord u Europi. Ona je 1995. imala samo 713 USD dohotka po glavi stanovnika, kao da je riječ o nekoj afričkoj državi, a ne o europskoj zemlji s izvanredno povoljnim geoprometnim položajem.

3. MEĐUNARODNA EKONOMSKA STRATEGIJA U FUNKCIJI EKONOMSKOG RAZVOJA ZEMALJA U TRANZICIJI I GLOBALIZACIJA U EKONOMIJI

Efikasnost razmjene roba i usluga postiže se primjenom međunarodnih ekonomskih strategija. One mogu biti proizvodne ili industrijske i trgovinske ili trgovinsko-uslužne. To su istovremeno i razvojne strategije jer se njihovom primjenom ostvaruju dugoročni ciljevi razvoja. Teoretičari Zapada smatraju da je "tajna uspjeha" određene zemlje u smišljenoj i dobro vođenoj razvojnoj strategiji. Uz nju, tu su još podešavanje instrumenata makroekonomske politike i učinkovito upravljanje raspoloživim resursima.

Da bi se ostvarili dugoročno određeni ciljevi razvoja, nužno je primijeniti jednu ili više međunarodnih ekonomskih strategija. Njihovu teoretsku podlogu treba tražiti u teoriji međunarodne razmjene, u teoriji specijalizacije, kao njezinom segmentu, kao i u teoriji međunarodnog ekonomskog razvoja. Teoretsko-empirijskim analizama razvija se pozitivan

odnos prema međunarodnoj razmjeni, kao pretpostavci ekonomskog razvoja u novim uvjetima.

Ekonomska strategija predstavlja smišljeno, tj. planirano upravljanje ekonomskim resursima radi ostvarivanja određenih ciljeva. Čim su ciljevi razvojni i dugoročni, riječ je o dugoročnim razvojnim strategijama koje se očituju na međunarodnom polju gdje nastupaju takoreći sve zemlje. Danas ekonomske strategije primjenjuju princip "održivog razvoja" koji se temelji na tzv. evolucijskoj ekonomiji.⁵ Iz ovih strategija proizlaze makroekonomske ciljevi i makroekonomska politika. Uostalom, makroekonomska kategorija su i same međunarodne ekonomske strategije.

Profesor Samuelson sustavno je svrstao u sklop makroekonomske politike fiskalnu, monetarnu, međunarodnu ekonomsku politiku i politiku dohotka. Instrumenti su navedenih politika sredstvo za postizanje makroekonomskih ciljeva. Shematski prikazani ciljevi i instrumenti makroekonomske politike prikazani su u Tablici 2.

Svaka država ima važnu ulogu u procesu stvaranja i primjene međunarodnih ekonomskih strategija. Državna administracija odlučuje o primjeni određene strategije, uz instrumente makroekonomske politike koji joj stoje na raspolaganju. Ciljevi makroekonomske politike usko su vezani za stabilnost njezine ekonomije, postizanje što veće razine blagostanja kroz ekonomski i općedruštveni napredak.

U prvoj fazi primjene ovih strategija država se često odlučuje za uvođenje mjera stabilizacijske politike. One imaju za cilj održati stabilnim ekonomske tijekove i neutralizirati negativne utjecaje ekonomskih ciklusa. U toj fazi ostvaraju se važni makroekonomske ciljevi, kao što su smanjenje nezaposlenosti, smanjivanje inflacije i poticanje ekonomskog rasta. Nakon stabilizacijskih mjera - koje su kraćeg vremenskog trajanja - slijedi primjena dugoročnih mjera i instrumenata makroekonomske politike.

Svakoj državi stoji na raspolaganju nekoliko tipova strategija koje pak u praksi daju različite rezul-

⁵ K.E. Bouldin : What is Evolucionary Economics?, Evolucionary Economics No 1, St. Berlin, 1991., str. 10 i 11.

MAKROEKONOMSKI CILJEVI I INSTRUMENTI OSTVARENJA

Tablica 2.

R.b.	Ciljevi	Instrumenti
1.	OUT PUT - visoka razina - ubrzanje rasta	1. FISKALNA POLITIKA - budžetska potrošnja - politika oporezivanja
2.	ZAPOSLENOST - visoka razina zaposlenost - niža neprostovoljna zaposlenost	2. MONETARNA POLITIKA - kontrola ponude novca i utjecaj na Kamatnu stopu
3.	STABILNOST CIJENA NA SLOBODNOM TRŽIŠTU	3. MEĐUNARODNA EKONOMSKA POLITIKA - trgovinska politika - tečaj intervencije
4.	VANJSKA RAVNOTEŽA - ravnoteža izvoza i uvoza - stabilnost deviznog tečaja	4. POLITIKA DOHOTKA - odnos nadnica i cijena (slobodne cijene ili pod kontrolom)

Izvor: Paul Samuelson and W.D. Nordhaus : Macroeconomics, "McGraw-Hill Book Company", New York, 1989., str. 77.

tate jer su različite i okolnosti pod kojima se one primjenjuju. U najčešće primjenjivane strategije u međunarodnoj ekonomiji ubraja se narednih šest:⁶

4. MODEL I MEĐUNARODNIH EKONOMSKIH STRATEGIJA I NJIHOVI REZULTATI

1. Strategija vođenja izvoza ima protagoniste u klasičnoj (neoklasičnoj) teoriji međunarodne trgovine koji ističu da je vanjska trgovina "lokomotiva rasta". Adam Smith pisao je da izvoz može biti propulzivan i u prvoj fazi razvoja svake zemlje, on stvara ekspanziju i u uvjetima kontrakcije domaćeg tržišta, a pozitivni efekti takvog izvoza potiču rast domaće proizvodnje i potrošnje.⁷

Ta je strategija prihvatljiva za najmanje razvijene ekonomije. U prilog njoj ide i teorija rasta (The Theory of Growth) po kojoj se nekom od kapitalnih dobara daje uloga vodećeg izvoza što povećava proizvodnju za izvoz, potiče zaposlenost u zemlji, stvara akumulaciju, doprinosi uravnoteženju platne bilance i jačanju uvozne sposobnosti. To ujedno pojačava prisustvo zemlje na svjetskom tržištu i njezinu konkurentnost. U sljedećim fazama zemlja sve više izvozi finalne proizvode, napuštajući strategiju

vodećeg izvoza i jačajući konkurentnost svih izvoznih sektora.

Ocjenjujući dinamiku rasta izvoza i BDP (GNP), uočava se da je efikasnost te strategije različita po zemljama, od uspjeha do katastrofe. Doista, neke latinoameričke države, pa i neke azijske države, imale su velikog uspjeha u porastu izvoza i BDP-a u dosadašnjim razdobljima, dok su neke afričke i azijske zemlje imale manji rast istog ili čak pad.

U Tablici 3. je vidljivo da je Brazil ostvario visoke stope rasta izvoza i GNP-a u prvom razdoblju, a znatno manje u drugom analiziranom razdoblju. To isto važi i za Meksiko, dok je Iran, naprotiv, u drugom razdoblju ostvario pozitivne stope rasta izvoza i GNP-a, a u prvom negativne stope.

2. Strategija uvozne supstitucije zagovara nadomještanje jednog dijela uvoza domaćom proizvodnjom, posebice za zemlje ovisne o uvozu i nedovoljno izvozno propulzivne. Time se omogućuje razvoj novih kapaciteta, restrikcija uvoza i protekcionizam. Kriteriji za izbor sektora i djelatnosti koje supstituiraju uvoz moraju polaziti od komparativnih prednosti. Država koristi mjere zaštite i intervencionizam. Ta strategija, premda ima dosta negativnosti, dala je dobre rezultate u Japanu i u novim industrijskim zemljama (Indija, Singapur, Južna Koreja, Tajvan i dr.). Ipak, ta strategija mora biti prijelazno rješenje kako preduga zaštita ne bi "uspavala" domaće proizvođače koji nemaju konkurenciju na domaćem tržištu. Stoga se mora ograničiti njezino trajanje.

⁶ G.M. Meier : International Economics - The Theory of policy, " Oxford University Press", Oxford- New York, 1980., str. 296-329.

⁷ Adam Smith : Bogatstvo naroda, "Kultura", Zagreb, 1952., str. 404-423.

REZULTATI PRIMJENE STRATEGIJE VODEĆEG IZVOZA U ZEMLJE U RAZVOJU U RAZDOBLJU OD 1970-1992.

Tablica 3.

R.b.	Zemlja	Prosječne godišnje stope rasta izvoza i GNP-a			
		Izvoz		G N P- a	
		1970-1980	1980-1992	1970-1980	1980-1992.
1.	Brazil (kava i dr.)	8,5	5,0	8,1	2,2
2.	Meksiko (nafta)	13,5	1,6	6,3	1,5
3.	Iran (nafta)	-6,8	14,5	-1,5	2,3
4.	Alžir (nafta i plin)	-0,5	4,3	4,6	2,6

Izvor : World Bank , World Development Report, Washington, 1994.

REZULTATI PRIMJENE STRATEGIJE UVOZNE SUPSTITUCIJE I IZVOZNE EKSPANZIJE U NOVO INDUSTRIJALIZIRANIM ZEMLJAMA U RAZVOJU U RAZDOBLJU OD 1970-1992. GODINE

Tablica 4.

R.b.	Zemlja	Prosječne godišnje stope rasta izvoza i GNP-a			
		Izvoz		G N P- a	
		1970-1980	1980-1992	1970-1980	1980-1992.
1.	Indonezija	7,2	5,6	7,2	5,7
2.	Gana	-6,3	8,0	-0,1	3,4
3.	Indija	4,3	5,9	3,4	5,2
4.	Pakistan	0,7	11,1	4,9	5,1

Izvor : World Bank , World Development Report, Washington, 1994.

Kod primjene strategije uvozne supstitucije treba prethodno procijeniti stanje domaćih resursa, utvrditi komparativne prednosti i odrediti stupanj potrebne zaštite s vremenom trajanja za svaki pojedini sektor proizvodnje. Prijelaz na novu strategiju mora uvažavati postupno smanjenje zaštite, uz uvođenje poticajnih instrumenata u zemlji. Poželjno je stalno ocjenjivati razinu konkurentnosti, a potom eliminirati one sektore koji nisu postigli ciljanu razinu produktivnosti i profita.

Gornje zemlje ostvarile su uspješnu primjenu strategije uvozne supstitucije, mada su je kombinirale sa strategijom izvozne ekspanzije (II i III faza) . Naročito je Indonezija doživjela visoke stope rasta izvoza i GNP-a u obama promatranim razdobljima, no u drugoj polovici devedesetih zapala je u velike poteškoće zbog političke krize. Indija i Pakistan također su ostvarili značajne stope.

3. Strategija trgovine primarnim proizvodima odnosi se na zemlje u razvoju koje razmjenjuju primarne proizvode za industrijske. Nepovoljni odnosi cijena

(*Terms of Trade*) odražavaju se na povećanje deficita platne bilance što se opet kumulira u obliku vanjske zaduženosti.

Primarni proizvodi imaju pretežito pad cijena na svjetskom tržištu mada kod nekih proizvoda imaju trajniji porast (juta, kava, fosfati). Oni pokazuju veću elastičnost ponude i potražnje što opravdava primjenu te strategije. Morgan, Mosell i drugi američki teoretičari protiv su te strategije na duži rok jer cijene primarnih proizvoda nemaju dugoročnu stabilnost. Stoga preporučuju prestrukturiranje gospodarstva u pravcu većeg udjela industrijskog sektora, te zaštite prirodnih resursa.

Stoga zemlje u razvoju trebaju postupno prelaziti na fazu prerade i finalizacije, koristeći vlastite, a potom uvezene sirovine. Time će unaprijediti svoju izvozno-uvoznu strukturu, poboljšati uvjete razmjene, podignuti razinu zaposlenosti, kao i narodni dohodak per capita. U protivnom, strategija trgovine primarnim proizvodima zna doprinijeti daljnjom zaostajanju u razvoju, deficitu platne bilance

i porastu vanjskog duga što je slučaj s Brazilom, Argentinom, Marokom i Libijom⁸ koje imaju negativne posljedice primjene te strategije u periodu 1981-1991.

Za razliku od gornjih zemalja, druge su imale pozitivne posljedice primjene te strategije mada pretežito zahvaljujući porastu cijena. Tabelarno se iskazuju rezultati primjene te strategije za zemlje u

nosti. Zaposlenost u zemlji raste zbog rastuće kapitalizacije. Višak radne snage zapošljava se u nove proizvodnje. Potom se, radi porasta domaće štednje stanovništva, udio inozemnog kapitala smanjuje. Raste blagostanje u zemlji, društveni i osobni standard.

Strategija izvozne ekspanzije temelji se na efikasnom korištenju domaćih i stranih resursa,

REZULTATI PRIMJENE STRATEGIJE TRGOVINE PRIMARNIM PROIZVODIMA U RAZDOBLJU OD 1970-1992. GODINE ZA ZEMLJE U RAZVOJU

Tablica 5.

R.b.	Zemlja	Prosječne godišnje stope rasta izvoza i GNP-a			
		Izvoz		G N P- a	
		1970-1980	1980-1992	1970-1980	1980-1992.
1.	Bangladeš (juta)	3,8	7,6	2,3	4,2
2.	Nigerija (nafta)	0,4	1,7	4,6	2,3
3.	Maroko (fosfati)	3,9	5,5	5,6	4,0
4.	Kolumbija (kava)	1,9	12,9	5,4	3,7

Izvor : World Bank , World Development Report, Washington, 1994.

razvoju u oba promatrana razdoblja, u stopama rasta i izvoza i GNP.

Bangladeš je ostvario visoke stope rasta izvoza i GNP-a, posebice u drugom razdoblju, kao i Kolumbija, dok su Maroko i Nigerija imali neujednačene stope rasta izvoza i GNP-a u oba promatrana razdoblja.

4. Strategija izvozne ekspanzije nije preporučljiva kao prijelazno rješenje (kao prve tri strategije), već za ambiciozne izvozne i razvojne ciljeve. Njezini rezultati vidljivi su kod najuspješnijih novoindustrijskih država: Južne Koreje, Singapura, Tajlanda, Tajvana. Međutim, ta strategija daje dobre rezultate i u razvijenim zemljama. Država potiče proizvodnju i izvoz u određenim sektorima s komparativnim prednostima. Postupno ih ojačava novim tehnologijama iz uvoza, a u profitabilne resurse ulazi strani kapital. Time se radnointenzivna struktura gospodarstva mijenja u kapitalno intenzivnu strukturu.

Sve to pridonosi većem stupnju profitabilnosti čitavog gospodarstva i jačanju akumulacijske sposob-

inoznoj tehnologiji, kapitalu pa i sirovinama (Hongkong, Singapur). Prisustvo multinacionalnih kompanija ne odgovara primjeni te strategije zbog manjih interesa. Zemlje koje su uz nju provodile i industrijsku strategiju, uspjele su transformirati svoju privredu prema svjetskoj potražnji i ostvariti visok razvoj. Južna Koreja, Tajland i Turska ostvarile su u razdoblju od 1980-1992. dvocifrene stope rasta izvoza i visoke stope rasta GNP-a. To se najbolje uočava iz tabelarnog pregleda prikazanog u Tablici 6.

Najveće stope rasta obiju veličina ostvarila je Južna Koreja i to u obama promatranim periodima. Singapur i Turska ostvarili su znatno skromnije rezultate, naročito u prvom periodu, zbog malog priljeva stranog kapitala. No s većim priljevom od 1980-1992. porasle su i stope rasta.

5. Strategija racionalnog integriranja temelji se na teoriji integracije. U njoj su utvrđene zakonitosti regionalnog integriranja zemalja i njihovih ekonomija u obliku slobodnog tržišta, carinske unije, zajedničkog tržišta i ekonomske zajednice. Oblici integriranja završavaju se monetarnom unijom gdje je stupanj integriranosti približno izjednačen s nacionalnom

⁸

Prema UNCTAD-ovim, GATT-ovim i OECD - ovim izvještajima u periodu od 1991-1996. godine.

REZULTATI PRIMJENE STRATEGIJE IZVOZNE EKSPANZIJE ZA NOVOINDUSTRIJALIZIRANE ZEMLJE U RAZDOBLJU OD 1970-1992. GODINE

Tablica 6.

R.b.	Zemlja	Prosječne godišnje stope rasta izvoza i GNP-a			
		Izvoz		G N P - a	
		1970-1980	1980-1992	1970-1980	1980-1992.
1.	Tajland	10,3	14,7	7,1	8,2
2.	Turska	-6,8	14,5	5,9	4,9
3.	Južna Koreja	23,5	11,9	9,6	9,4
4.	Singapur	4,2	9,9	8,3	6,7

Izvor : World Bank , World Development Report, Washington, 1994.

ekonomijom. Tako se formiraju faze razvoja regionalnih ekonomskih integracija:

- prvo, jedinstvena carinska politika među zemljama članicama, a to znači slobodno tržište ili pak zona slobodne trgovine⁹
- drugo, jedinstvena carinska politika prema trećima (carinska unija),
- treće, jedinstvena razvojna politika, uz slobodno kretanje rada (ljudskih resursa) i kapitala unutar zajednice (zajedničko tržište),
- četvrto, potpuno usklađivanje svih ostalih segmenata makroekonomske politike s jedinstvenom monetarnom unijom (zajednica).

Ciljevi integriranja razlikuju se, ali im je zajedničko ostvarivanje učinaka integriranog tržišta. Regionalna integracija primjenjuje restriktivnu uvoznu politiku), protekcionizam i intervencionizam prema trećim zemljama. Liberalizacija postoji samo unutar unije, dok je prema vanjskom svijetu restriktivni režim.

6. Kombinirana strategija nužna je zbog složenosti problematike zemalja u razvoju. Kombinacija različitih instrumenata makroekonomske politike koristi se za različite sektore u različitim razvojnim fazama. Česta je kombinacija izvozne ekspanzije sa strategijom uvozne supstitucije. U svakom slučaju, kombinacija se usklađuje prema kratkoročnim razvojnim fazama. Cilj je države stvoriti snažnu i sposobnu ekonomsku strukturu kojom bi se povećala

ukupna izvozna propulzivnost zemlje. Kombinacija izvozne ekspanzije nije jednaka za sve sektore, pa neki moraju "mirovati" da bi dostigli potrebnu razinu konkurencije koju drugi već imaju. Njihovo uključivanje u izvozne sektore, i to one uhodane, bit će u kasnijim fazama, tako da će konačni rezultati biti visoka stopa rasta izvoza i GNP-a (BDP-a).

U sadašnjim uvjetima globalizacije svjetske i nacionalne ekonomije, vrlo značajan čimbenik integracijskih procesa u Uniji, pa i u čitavoj Evropi, predstavljaju tzv. mala i srednja poduzeća. (SMEs). Europska unija vodi konzistentnu ekonomsku politiku prema njima. Integracijski procesi (u okviru nacionalnih ekonomija, u okviru užih gospodarskih grana ili djelatnosti, u okviru korporacija) zakonita su pojava u svjetskoj ekonomiji koja vodi globalizaciji.¹⁰

5. PROCESI GLOBALIZACIJE I INTEGRACIJE U EKONOMIJI

Zemlje-članice nemaju identičan odnos do procesa integracije i globalizacije ekonomije jer nemaju jednaku materijalnu osnovu ni razvoj. To se odnosi i na zemlje - nečlanice Unije u Europi, tj. zemlje u tranziciji.

Materijalnu osnovu globalizacijskih i integracijskih procesa čini ovih šest čimbenika :

1. Globalizacija u ekonomiji postaje značajan oblik integracije za Uniju jer se ona sada i u ubuduće mora suprotstaviti:

⁹ U. Mulder, R. Petrela, M.G. Colombo: The European Community and the Globalisation of Technology and Economy, Luxemburg-Bruxelles, 1994.

¹⁰ D.J. Morawetz: Etra Union Export of Industrial Goods from Costom Union among Developing Countries, "Journal of Development Economics", No 1, New York, 1974, str. 247-260.

- NAFTA-i (Sjevernoameričkoj zoni slobodne trgovine),
- AFTA-i (Azijskoj zoni slobodne trgovine koju čine Japan i druge zemlje Dalekog istoka),
- ASEAN-u (Jugoistočnoazijskom udruženju-Indokins- slobodne trgovine koje objedinjuje zemlje s najbržim rastom na svijetu),
- MERCOSUR-u (Zajednici slobodne trgovine u Južnoj Americi),
- MAGREB-u (Zoni slobodne trgovine u Sjevernoj Africi) .

Budući da svjetsko stanovništvo raste velikom brzinom (2000. broji 7. milijardi), stvaraju se veliki sociološko-ekonomski problemi što će uvjetovati još veće zatvaranje u postojeće regionalne integracije. Tehnološki trendovi također su pod dominantnim utjecajem integracija što će pridonijeti da se u njima više radi na području informacija, a manje na području industrijske proizvodnje. Sve veći jaz između razvijenih i nerazvijenih regija učinit da se Europska unija i druge integracije (SAD, i NAFTA, AFTA ...) zatvaraju unutar sebe. To će, opet, onemogućavati daljnji razvoj nerazvijenih zemalja. Zaštita okoline u integracijama zahtijeva formiranje čiste industrije ("green industry") koju teško mogu slijediti nerazvijene zemlje.

Procesi reindustrijalizacije i reorganizacije u pogledu razvijanja tzv. "high-teach" (visokog znanja) bit će najuže povezani s razvojem gradskih aglomeracija. Uoporedo s procesima integracije teku procesi privatizacije, deregulacije (u gospodarstvu i prometu) i liberalizacije, dok će tržišne strukture razvijenih nacionalnih ekonomija biti usmjerene socijalno - tržišnom gospodarenju, s dozom protekcionističke politike. Ipak, administrativna kontrola unutar integracijskih procesa neće biti previše rigorozna u budućnosti, već usmjerena unapređenju ekonomije te stvaranju boljih uvjeta za rad i život.

2. Multinacionalne kompanije, kao nositelji globalizacije, bit će više nazočne u budućnosti, dok su do danas bile predstavnice proizvodnog ili granskog povezivanja. Djelovanje multinacionalnih kompanija na području nacionalnih ekonomija bit će integracijske prirode i to pretežito na teritorijalnom principu. Naime, te kompanije moraju stvarati globalnu mrežu decentraliziranih jedinica. No da bi te bile učinkovite, moraju ulaziti u lokalne procese. Koncentracija i centralizacija kapitala omogućava im istraživanje, razvoj i marketing. Lokalne zajednice tih kompanija

trebaju biti efikasne i prilagodljive u lociranju pojedinih funkcija što sve ide u pravcu integracijskih procesa u Europskoj uniji i drugim integracijama. Optimalna lokacija proizvodnje i upravljanja od njih traži disperziju po prostoru što opet potiče postojeće integracijske procese u ekonomiji.

3. Širenje je tržišta za mala i srednja poduzeća (SMEs) neminovnost jer njihovi proizvodi moraju biti kvalitetni, jeftini i savršeni. U slučaju da to nisu, njih će proizvoditi azijska i američka poduzeća.

4. Nezamjenjiva uloga ljudskih resursa u tzv. trećoj tehnološkoj revoluciji sve se više potencira u proizvodnji i prometu uslugama.

Upravo je to posebno značajno za male zemlje kako više ne bi morale "izvoziti svoje mozgove".

5. Globalizacija i integracija, zbog potrebe za istraživanjem i razvojem, proizlazi iz koncentracije i centralizacije istraživanja i razvoja, u okviru višenacionalnih ekonomija čime se postiže sinergija.

Europska unija inzistira na što većem formiranju malih i srednjih poduzeća u Uniji pa i izvan Unije. U njima se može zaposliti višak radne snage i svi oni radni ljudi koji ju ostali nezaposleni propadanjem teške pa i lake industrije, poljoprivrede, a donekle i tercijarnih djelatnosti. To se naročito odnosi na europske države u tranziciji, koje su doživjele krah u gospodarstvu i privatizacijama.

Mala i srednja poduzeća u Uniji (SMEs) zapošljavaju oko 72% radno aktivnog stanovništva.¹¹ To znači da SMEs predstavljaju dominantnu strukturu u organizaciji poduzeća i poduzetništva u Europskoj uniji. Od 100% zaposlenih u SMEs, najviše ih je zaposlenih (32%) u poduzećima od 0-9 radnika, a zatim (28%) u poduzećima sa preko 500 zaposlenih. Najmanje ih radi (15%) u poduzećima od 100-499 zaposlenih.

Mala i srednja poduzeća sudjeluju sa 69% u formiranju GNP-a¹² u Europskoj uniji, što opet pokazuje dominantnost u formiranju GNP-a, gospodarstva i nacionalnog produkta zemalja-članica Unije uopće. Budući da su ta poduzeća od velike važnosti za Uniju,

¹¹ European Voice: Business focus, 30.11.1995. (Bruxelles).

¹² European Voice: Business focus od 2-8 Novembra 1995. (Bruxelles).

prema njima se vodi posebna ekonomska politika. Sve članice EU-a ipak nemaju jedinstven stav u vezi s SMEs. Prema studiji i anketi Savjeta Europe iz 1995.,¹³ 38% tvrdi da takva poduzeća ne smiju imati preko 500 zaposlenih. Također 38% smatra da nije bitan broj zaposlenih u takvim poduzećima. Jedino Grčka limitira broj zaposlenih u SMEs na 100, a Švedska na 200 osoba.

Valja istaknuti da većina zemalja-članica Unije (po anketi, tj. navedenoj studiji 77%) daje potporu u konzaltingu svojim malim i srednjim poduzećima. Nešto manji postotak (69%) članica Europske unije daje neki organizirani oblik potpore pri formiranju SMEs. No, relativno mali broj članica Unije (njih 38%) odlučilo je dati porezne olakšice svojim malim i

srednjim poduzećima. Uočava se da raste tendencija podrške pri poslovnim aktivnostima, ali ne podrške kod oporezivanja. Većina članica Unije (85%) nije spremna dati olakšice na lokalne kamate za kratkoročno i srednjoročno financiranje svojih SMEs. Budući da su ova poduzeća relativno mala, često nisu u stanju financirati projekte koje bi po svom menadžmentu mogli ostvariti. Stoga ih prate banke sa svojim kreditnim potencijalom, a ako to nisu u stanju tada mora pomoći država. Podaci govore da 77% članica Unije državnim garancijama želi podržati financiranje SMEs. No, kako danas ona zapošljavaju preko 70 milijuna ljudi u Uniji, ne bi smjela biti podcijenjena od strane banaka, države i injezinih tijela.

LITERATURA

1. Bouldin, K. E.: What is Evolutionary Economics ?, " Evolutionary Economics" No 1., Berlin, 1991.
2. Gligorov, Vladimir: Trade in the Balcan-s, Conference South- East after NATO and EU enlargement : Towards Inclusive Security Structures, WEU; Institute for Security Studies, Paris, 1997.
3. Kovač, Oskar: Jedinstveno unutrašnje tržište EEZ- njegov globalni značaj i implikacije za Jugoslaviju, zbornik radova "Susreti na dragom kamenu", knjiga XVII.: Jugoslavija i EEZ 1992", Fakultet ekonomije i turizma "Dr. Mijo Mirković" Pula, Pula, 1990.
4. Maier, G: M: International Economics- The theory of policy, " Oxford University Press", Oxford- New York, 1990.
5. Morawetz, D. J.: Extra Union Export of Industrial Goods from Custom Union among Development Countries, "Journal of Development Economics" No 1, New York, 1974.
6. Mulder, U., Petrela, R., Colombo, M. G. : The European Community and the Globalisation of Technology and Economy, Luxemburg- Bruxelles, 1994.
7. Samuelson, Paul and Nordhaus, W.D.: Macroeconomics, McGraw Book Company", New York, 1989.
8. Simić, Predrag: Regionalna suradnjau jugoistočnoj Europi, Savjetovanje : Crna Gora i savremena diplomacija", Udruženje za istraživanje spoljne politike Kotor, Kotor, 1998.
9. Smith, Adam: Bogatstvo naroda, "Kultura" Zagreb, Zagreb, 1952.
10. European Voice: Business focus, od 2-8 studenog 1995., Bruxelles
11. European Business focus, od 30 studenog 1995., Bruxelles.
12. Studio del Consiglio d, Europa: Graham Bannock and Partners" London, London, 1995.
13. UNCTAD, GATT,s and OECD Reports
14. World Bank: World Development Report, Washington, 1994.

¹³ Studio del consiglio d Europa, "Graham Bannock and Partners", London, 1995.

Desimir Bošković, Ph. D.
Mladen Vukčević, Ph. D.

INTERNATIONAL ECONOMIC STRATEGY IN FUNCTION OF ECONOMIC DEVELOPMENT IN TRANSITION COUNTRIES AND ECONOMY GLOBALIZATION

Summary

Countries in transition and ex-socialist countries respectively, take deep interest in developing different kinds of bilateral and multilateral cooperation in Europe, on the Balkans as well as in the Mediterranean. Regional cooperation, now-a-days, represents an important form of integration processes in Europe. It consists of numerous forms of multilateral connecting of countries such as: Alps and Adriatic Work Association, Work Association of Danube Regions, Central European Initiative (previously Hexagonal), Central Europe, European Region, Nordic Council, Regio Basiliensis, Town Union Group (Poland, Czech Republic, Slovak Republic, Hungary), Baltic Cooperation, Black Sea Cooperation, Cooperation in South-East Europe and the Pact of Stability.

However, regional, economic and political cooperation is not sufficient for faster development of countries in transition. What is necessary is an international economic cooperation backed-up by economic and social support from developed countries and important integration systems. The theoreticians of the West believe that the key to success of a certain country lies in a planned and well-run development strategy. Apart from the economic strategy, what is important for the development of a country is the application of an adequate macro-economic policy and regulation of instruments of realisation for economic goals and effective management of available resources.

In order to achieve long-term development goals of a country, it is necessary to apply one or more international economic strategies. The theory base of international economic strategies should be searched for in the theory of international trade, theory of specialization as its segment, and in theory of international economic development. As a result, the authors indicate the most important strategies in function of economic development and their practical application as well as achieved results in certain countries throughout the world.

KEY WORDS:

international economic strategy, development of minor countries, globalization, transition, 21st century.